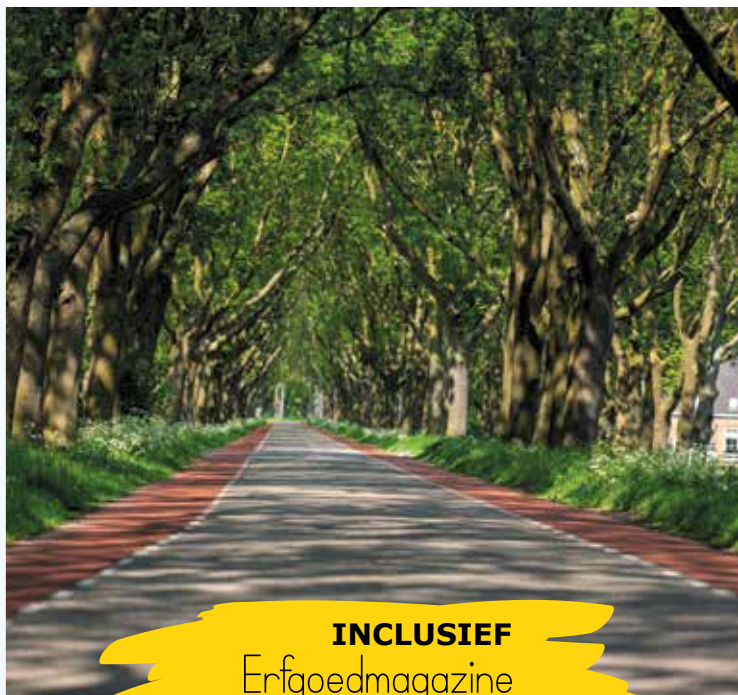

Erfgoedmagazine

Juni 2023

ERFGOEDLIJN
HISTORISCH
HARINGVLIET

INCLUSIEF
Erfgoedmagazine
Junior

Inhoud

Erfgoedlijn Historisch Haringvliet, kennismaking	2-3
Afscheid en welkom projectleider erfgoedlijn,	
Wandel- en fietsroutes	4-5
Venster 1: Strijd tegen het water	6
Naamstenen bij kreken, De Weel	7
Audiotour Watersnoodramp 1953	8-9
Venster 2: Leven met het water	10
Erfgoedmagazine Junior	
Landingsvaartuig	11
Brielse vesting, quiz, winnaars woordzoeker 2022	12-13
De Weel	14
Havenkanalen, maritiem verleden	15
Ruïne Ravesteyn	16-17
Venster 3: Water als strijdtoneel	18
Alliantie Zuiderwaterlinie, forten	19
Werkgroep Kanonnen en Affuiten	20-21
Doen en ontdekken	22-23
Meer weten?	24

Ontdek en beleef het erfgoed van Historisch Haringvliet

Voor wie een beetje om zich heen kijkt is er nauwelijks aan voorbij te gaan: het gebied rond het Haringvliet staat bol van de historie. Het wemelt van het erfgoed. Forten, vestingsteden, dijken, kreken, eeuwenoude dorpen, havenkanalen: het is allemaal te ontdekken en te beleven binnen de erfgoedlijn Historisch Haringvliet. En dat geldt ook voor de sporen die de Watersnoodramp van 1953 heeft achtergelaten. In dit Erfgoedmagazine lees je er van alles over. Kom eens kijken, dompel je eens onder in de historie: het erfgoed ligt klaar om te ontdekken.

Erfgoedlijn

Een erfgoedlijn combineert monumenten, landschap en

Colofon

Dit magazine is een uitgave van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet en gemaakt in opdracht van de provincie Zuid-Holland.

Redactie:

Kees van Rixoord
Sietse Admiraal (Erfgoedmagazine Junior)

Redactiecommissie:

Bob Benschop
Mirna Bogert
Regina Eggink
Janneke van Es
Patty van der Kleij
Hans Lammers
Martine Oudshoorn
Kees van Rixoord

Foto's cover:

Wim van Vossen
Sander Foederer
Richard Kruk
Wim van Noord

Bladmanager/acquisitie:

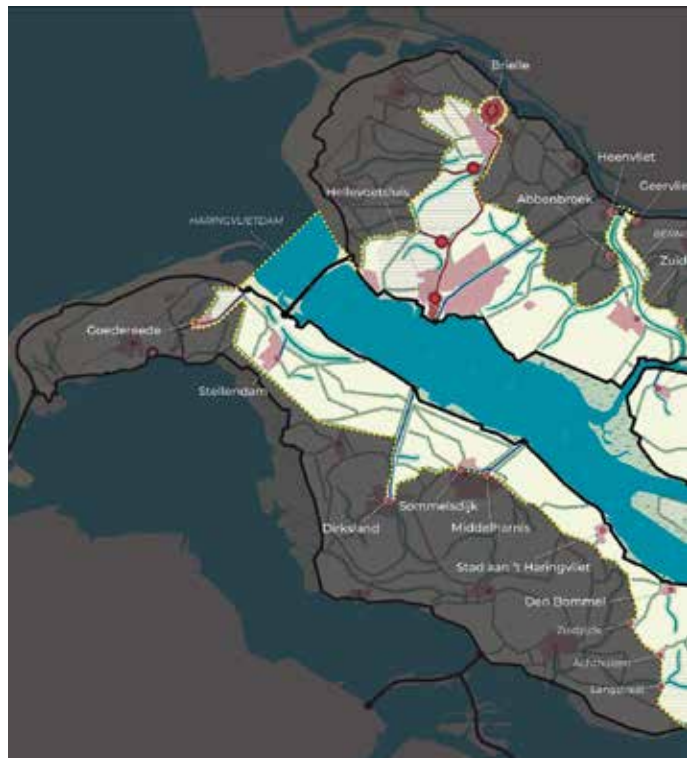
Harold Sturm

Vormgeving:

Manon de Vos-Thijssen
Klazina Tanis

Productie:

EILANDEN-NIEUWS

water, die de ruimte kwaliteit geven en interessant zijn voor recreanten en toeristen. Een erfgoedlijn vertelt een belangrijk verhaal van onze geschiedenis.

Er zijn zeven erfgoedlijnen in Zuid-Holland: Neder-Germaanse Limes, Oude Hollandse Waterlinie, Atlantikwall, Landgoederenzone, Trekvaarten, Waterdriehoek (Kinderdijk – Dordrecht – Biesbosch) en Historisch Haringvliet.

De erfgoedlijnen zijn een initiatief van de provincie Zuid-Holland. In een erfgoedlijn werkt de provincie samen met allerlei partijen. Zoals dorpsraden, eigenaren van monumenten, ondernemers, musea, bibliotheken, stichtingen, verenigingen, vrijwilligers en overheden.

Al die partijen komen samen aan de erfgoedtafel. De erfgoedtafel bepaalt de ambitie van de erfgoedlijn en stelt projecten voor die gericht zijn op het behouden, zichtbaar en beleefbaar maken van het erfgoed. Voor projecten die de erfgoedtafel heeft goedgekeurd is er subsidie beschikbaar van de provincie Zuid-Holland.

Historisch Haringvliet

De erfgoedlijn Historisch Haringvliet is te vinden in de brede oeverzone van de eilanden rond het Haringvliet: de noordrand van Goeree-Overflakkee en de zuidrand van de Hoeksche Waard – inclusief het eiland Tiengemeten – en van Voorne-Putten. De Bernisse, de oude grensrivier tussen Voorne

en Putten, valt er ook onder, evenals de vestingsteden Brielle en Hellevoetsluis.

Water

De erfgoedlijn Historisch Haringvliet draait om het verhaal van het leven tussen en met het water, als vriend en vijand. Het erfgoed dat daarmee te maken heeft wil de erfgoedlijn behouden voor de toekomst door het weer te benutten, te beschermen én beleefbaar te maken.

De thema's van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet zijn verdeeld over drie 'vensters'.

Venster 1: Strijd tegen het water: de occupatie van de delta

Thema's:

- Dijken
- Kreeken inclusief de Bernisse
- Watersnoodramp 1953 en de Deltawerken Haringvlietdam en Volkerakdam

Venster 2: Leven met het water: in verbinding met het Haringvliet

Thema's:

- Havenkanalen en het maritieme verleden
- Karakteristieke dorpen aan het water van het Haringvliet, Hollandsch Diep en de Bernisse

Venster 3: Water als strijdtoneel: erfgoed in stelling

Thema

- Waterlinies inclusief de vestingsteden Brielle en Hellevoetsluis
  - Stelling van de Monden der Maas en van het Haringvliet
  - Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak

De erfgoedlijn Historisch Haringvliet is hard bezig om deze thema's op de kaart te zetten. Hoe en waar? Dat lees je in dit Erfgoedmagazine.

De jeugd kan ideeën opdoen in het Erfgoedmagazine Junior (pagina's 11-14).

Bernisse bij Heenvliet.
Foto: Minke Straver.

Fort Haerlem, Hellevoetsluis.
Foto: Evelyn Gorter.

De Oude Dame, Strijensas.

Menneerse werf, Middelharnis.
Foto: Provincie Zuid-Holland.

Het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet.

**Patty van der Kleij
en David Koren op de
RTM-belevingsplek in
Middelharnis-Havenhoofd.**

Hello, goodbye

*Afscheid projectleider Patty van der Kleij,
welkom nieuwe projectleider David Koren*

Ze was vanaf het begin projectleider van de erfgoedlijn, eerst Goeree-Overflakkee en nu Historisch Haringvliet. Maar op 15 juli 2023 neemt Patty van der Kleij afscheid: eerst genietend van vakantie en vanaf half december met pensioen. Haar opvolger is David Koren, die hiervoor bij Erfgoed Zeeland werkte.

"Toen ik in 2012 projectleider van de erfgoedlijn Goeree-Overflakkee werd, liep ik al een tijdje rond op het eiland", blikt Patty terug. "Eerst door mijn werk bij de Kamer van Koophandel en daarna voor de provincie Zuid-Holland, waar ik me voorheen bezighield met toerisme. Ik ken het gebied, en – belangrijker – de mensen kennen mij."

Van de burgers

De erfgoedlijn noemt ze een succesnummer. "Waarom? Omdat de erfgoedlijn van de burgers is en niet van de provincie. Die faciliteert, ondersteunt en heeft een mooie subsidieregeling voor de erfgoedlijnen. Alles is gericht op het zichtbaar en beleefbaar maken van erfgoed, of om het weer benutten daarvan, voor de burgers die er wonen." De projectleider biedt de helpende hand om projecten van de erfgoedlijn voor te bereiden en uit te voeren. Projecten van stichtingen, verenigingen, dorpsraden, gemeenten, het waterschap, terreinbeheerders... Burgerinitiatieven. "In de afgelopen tien jaar zijn ruim honderd projecten uitgevoerd", zegt Patty. "Een investering van in totaal meer dan 14 miljoen euro. Daarvan is 6 miljoen euro subsidie van de provincie, de rest is cofinanciering. Heel waardevol is de inzet van vrijwilligers. Zij weten waar het

om draait, zij kennen de geschiedenis. Ik ben trots op het netwerk, voor de tomeloze inzet van de deelnemers aan de erfgoedtafel. Zij hebben de erfgoedlijn gemaakt tot wat die nu is."

Projecten die er voor Patty uit springen zijn bijvoorbeeld de landschapstentoonstelling Ooggetuigen van de Watersnood in Battenoord, de Audiotour Watersnoodramp 1953 Hoeksche Waard en Tiengemetten, de restauratie en herbestemming van de voormalige cichoreifabriek Ceres in Ouddorp en de Menheerse werf in Middelharnis. "Het gedichtenproject van de jongeren van de Christelijke Scholengemeenschap Prins Maurits is ook heel bijzonder. En niet te vergeten dit Erfgoedmagazine, waarmee de erfgoedlijn direct communiceert met de bewoners." Patty typeert zichzelf als het olievrouwtje van de erfgoedlijn. "Wat dat inhoudt? Samenwerken met partijen in het gebied, dit netwerk enthousiast maken om met initiatieven te komen, de helpende hand bieden, contacten leggen, bijeenkomsten van de erfgoedtafel voorbereiden. Ik kijk er met veel plezier op terug: het was geweldig! Het was altijd heel inspirerend, ik kreeg er energie van. Jammer dat ik

moet stoppen vanwege mijn leeftijd. Maar ach, het is ook wel mooi geweest zo. Ik ga wel door met mijn vrijwilligerswerk. En ik zal zeker nog vaak in het gebied te vinden zijn, want mijn bootje ligt in Middelharnis..."

Veel te ontdekken

Patty's opvolger is David Koren, die al vele jaren werkzaam is 'in het erfgoed', eerst in Limburg en tot voor kort bij Erfgoed Zeeland. "Als klein kind wilde ik tijdens vakanties al kerken en kastelen bekijken", illustreert David zijn fascinatie voor 'de wereld om me heen'. Hij werkt aan verschillende boeken op het gebied van erfgoed, bijvoorbeeld over grenspalen en -verhalen en Zeeuwse kerken. Na bijna twintig jaar Zeeland wilde David wel eens wat anders. "Hier, rond het Haringvliet, is alles nieuw voor me: een snoepdoos waarin veel te ontdekken valt. Mooi dat ik ook hier van mijn hobby mijn werk kan maken. En er is werk genoeg, want de erfgoedlijn Historisch Haringvliet is vrij nieuw en er zullen vanuit de verschillende deelregio's zeker voldoende erfgoedprojecten voortkomen." Aan wat voor projecten moeten we denken? David: "Om een voorbeeld te geven: het terugbrengen van de geschiedenis in en rond de havenkanalen in de Hoeksche Waard. Het doel is natuurlijk om ook die havenkanalen optimaal beleefbaar te maken. Denk verder aan de doorontwikkeling van de 'Karantijn' op Tiengemeten en het brede historische verhaal van dat eiland als quarantaine-locatie. Heel interessant! Het zijn maar een paar voorbeelden, hoor."

Er liggen zó veel mooie kansen binnen het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet. En dan heb ik het nog niet eens over het maken van koppelingen tussen de eilanden. De oogst van projecten voor volgend jaar belooft trouwens heel mooi te worden..."

Wandelend of fietsend erfgoed ontdekken

Hoe kun je het erfgoed het beste ontdekken? Natuurlijk, al wandelend of op de pedalen. Goed nieuws: in het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet zijn veel wandel- en fietsroutes uitgezet. Meer dan een kleine greep uit het aanbod kunnen we niet kwijt in het Erfgoedmagazine. Kijk voor meer routes op de websites van de marketingorganisaties. De QR-codes staan op de achterzijde van dit magazine.

Goeree-Overflakkee

- De Atlantikwall-fietsroute leidt je langs oorlogserfgoed en herdenkingspanelen voor gecrashte vliegtuigen. Het startpunt is bij een opgegraven bunker dorp uit de Tweede Wereldoorlog.
- De Duitsers zetten Goeree-Overflakkee in 1944 onder water. De fietsroutes Verdrinkend Land Oost en West voeren je langs destijds verlaten dorpen en unieke foto's van toen.
- Bloemrijke akkerranden, kreken, oude dorpen met havens: via de FietsActief-fietsroute Middelharnis is het allemaal te zien. Onderweg kom je ook langs het Streekmuseum Goeree-Overflakkee en de Menheerse werf.
- Drie wandel- en fietsroutes (West, Midden en Oost) geven een beeld van de hulp die Nederland ontving na de Watersnoodramp van 1953. Je ziet geschenkwoningen en andere objecten die herinneren aan de Ramp.

Hoeksche Waard

- Slingerende dijken, weidse polders en het Haringvliet. Het is allemaal te zien als je de route 'De Hoeksche Waard en het Haringvliet' fietst. Maar ook: monumentale panden en aan de horizon... Tiengemeten.
- De fietsroute 'Het prachtige landschap

van de Hoeksche Waard' laat je een mozaïek van dijken, kreken en uitgestrekte weilanden zien.

- Wie de geschenkwoningen en andere objecten die herinneren aan de Watersnoodramp van 1953 wil bekijken, heeft de keus uit drie routes. Bij één daarvan steek je over naar Voorne-Putten.
- Tijdens de Audiotour Watersnoodramp 1953 zijn de verhalen van overlevenden te horen (zie pagina 9 in dit magazine). Ook is er een 'Watersnoodwandeling' door de ambachtsheerlijkheid van Numansdorp.

Voorne-Putten

- De historische vesting van Hellevoetsluis met het Droogdok Jan Blanken is een onderdeel van de fietsroute 'Dijken & Sluizen'. Langs de oevers van het Haringvliet en de Bernisse ervaar je de vele gezichten van het water. Liever wandelen? Loop dan de wandelroute 'Gorzen & Bastions' door de natuur rondom het Haringvliet en de vesting van Hellevoetsluis.
- Water, duinen en de twee vestingsteden Brielle en Hellevoetsluis. Dat zijn de ingrediënten van de fietsroute 'Helm en Helden'.
- Ontdek de nog gave Brielse vesting via de wandelroute 'De Brielse stadswallen'. Je komt ook langs de replica van de Noordpoort.
- De Bernisse is de scheiding tussen Voorne en Putten. Als je de wandelroute 'Grasland & Waterwegen' loopt, kun je je nauwelijks voorstellen dat dit riviertje ooit de voornaamste scheepvaartroute tussen Holland en Vlaanderen was.
- Ook op Voorne-Putten is een wandel- en fietsroute langs geschenkwoningen en herinneringen aan de Watersnoodramp van 1953. Een andere route verbindt Voorne-Putten met de Hoeksche Waard.

Bekijk de fietsvlog van Jessica de Korte over de Watersnoodramp van 1953 op Goeree-Overflakkee:
www.youtube.com/fietsvlogger

Jessica de Korte,
 onderweg op
 Goeree-Overflakkee.
 Foto: dji camera.

Strijd tegen het water

Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee en de Hoeksche Waard: drie eilanden die zijn omringd door veel water. En zélf zijn veroverd op het water, stukje bij beetje, polder voor polder. Die verovering was niet bepaald eenvoudig. Regelmatig sloeg het water fel terug. In het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet zijn heel veel sporen van de strijd tegen het water te zien: dijken, kreken, herinneringen aan de Watersnoodramp van 1953.

Dijken

De polderdijken zijn goed herkenbaar, ook door de rijen monumentale bomen die er vaak op staan. In het landschap is de groei van de eilanden goed te zien: de oudste polders met hun

ringdijken en de later ingepolderde stukken land.

In het Haringvliet ligt het eiland Tiengemeten. De naam verwijst naar een oude oppervlaktemaat. Ook dit kleine eiland was ingepolderd en bestond uit agrarische grond, net zoals de andere eilanden in de omgeving. Maar hier is de verovering op het water ongedaan gemaakt. Na het doorsteken van de dijken is Tiengemeten veranderd in een indrukwekkend natuurgebied. De andere kant van het verhaal is dat er voor de agrariërs geen plaats meer was. Zij moesten het eiland verlaten om elders een nieuwe toekomst te zoeken.

Kreken

Vóór de inpolderingen vanaf de late middeleeuwen liepen er getijdengeulen door het gebied. De kreken zijn daar restanten van. Ze laten dus iets zien van de ontstaansgeschiedenis van de

eilanden. De Bernisse, vroeger een belangrijke vaarroute, zou je een 'superkreek' kunnen noemen.

Kreken, gevormd door de natuur, maken het landschap mooi. Ook zijn ze cultuurhistorisch erfgoed. Daarom mogen ze best wat meer opvallen. Op Goeree-Overflakkee zijn naamstenen en gedichten bij kreken geplaatst. Wandelroutes langs kreken zijn in de maak.

Watersnoodramp 1953

Het water geeft zich niet gemakkelijk gewonnen. Nooit. In de loop der eeuwen zijn er tal van dijkdoorbraken en overstromingen geweest. De meest recente overstroming is de Watersnoodramp van 1953, nog maar zeventig jaar geleden. In het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet zijn de sporen nog te zien. Evenals herinneringen aan de hulp, zoals de geschenkwoningen, en de maatregelen die Nederland nam om een nieuwe ramp te voorkomen: de Haringvlietdam en de Volkerakdam, als onderdelen van de Deltawerken.

Tips: Ontdekken

Doe de Audiotour Watersnoodramp 1953 Hoeksche Waard en Tiengemeten. Zie www.ramp1953.nl.

Maak de virtual reality-beleving Watersnoodramp mee in het Streekmuseum Goeree-Overflakkee te Sommelsdijk. Zie www.streekmuseum.nl.

Bezoek de landschapstentoonstelling Ooggetuigen van de Watersnoodramp bij Battenoord.

Zie de websites van de marketingorganisaties als je polders en kreken wilt ontdekken. De QR-codes staan op de achterzijde van dit magazine.

Naar Tiengemeten?

Kijk op: www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/tiengemeten.

Strijensedijk, Hoeksche Waard.
Foto: Sander Foederer.

Hoe heet die kreek?

Paardengat, Oude Dee, Breede Gooi, Wildemanskreek, Tweede Hamerd, Nieuwlandsche en Oudelandsche Watering. Ze hebben de prachtigste namen, de 38 krekken op Goeree-Overflakkee. En die namen zijn nu ook zichtbaar gemaakt in het landschap.

Bij elke kreek zijn er een of meerdere naamstenen geplaatst; 54 in totaal. Goed zichtbaar bij de krekken, verspreid over heel Goeree-Overflakkee: van Ouddorp tot Ooltgensplaat. De stenen, gemaakt door kunstenaar Ellen van der Bok uit Goedereede naar het voorbeeld van de naamstenen bij de dijken, zijn van graniet. Daardoor hebben ze weinig te duchten van regen, zon en wind.

Waarom al die 'standbeelden' voor de krekken? Omdat krekken

een beetje een verborgen bestaan leiden en meer aandacht mogen hebben. Krekken zijn restanten van getijdengeulen uit de tijd van vóór de inpolderingen. Ze laten zien hoe het eiland is ontstaan. Krekken behoren tot het historisch watersysteem en zijn cultuurhistorisch erfgoed. Bovendien maken ze het landschap mooier.

Ontdek ze eens, die krekken. En kom erachter welke naam ze hebben...

Even stoppen bij De Weel...

Tijdens een fiets- of wandeltocht in de omgeving van Ooltgensplaat, kom je aan de Oudelandsedijk een fantastische plek tegen om even uit te rusten: De Weel.

De Weel is een wiel, een restant van een kolkgat. Eeuwen geleden brak de dijk hier door. Het is nog altijd te zien, de geschiedenis is heel tastbaar. Maar De Weel is veel meer. Het is ook een natuurgebied met een heel gevarieerde flora en fauna. Met een beetje geluk zie je een specht, een ijsvogel of een blauwborst.

Beleving van cultuurhistorie en natuur was er altijd al. Maar die is nu completer dan ooit. De oude handmolen bij het water is vervangen door een traditionele bosmanmolen, die er vroeger ook al stond. Verder staat er een paneel met informatie over De Weel en de verschillende plant- en diersoorten die er voorkomen. Op een picknickbank kun je even uitrusten en genieten van het uitzicht, ook als je in een rolstoel zit. En ben je met een elektrische fiets, dan kun je die hier opladen.

De Weel.
Foto: Staatsbosbeheer.

Ad Bogaerds en
Willy Spaan bij
de Stêene Hut.

Verhalen van de Ramp klinken op de plek waar ze zich afspeelden

Audiotour Hoeksche Waard en Tiengemeten

Een dramatische nacht als die van 31 januari op 1 februari 1953, brengt verhalen met zich mee. Indrukwekkende verhalen van bange uren, van verlies en veerkracht. Veertien van die verhalen zijn te horen tijdens de Audiotour Watersnoodramp 1953. Op de locaties waar ze zich afspeelden, langs de zuidrand van de Hoeksche Waard en op Tiengemeten.

De Audiotour Watersnoodramp 1953 is een burgerinitiatief van Ad Bogaerds en Willy Spaan. Ze werkten bij de realisering nauw samen met de gemeente Hoeksche Waard en ontvingen een subsidie via de erfgoedlijn Historisch Haringvliet.

"Via de Audiotour houden we de geschiedenis levend op een moderne

manier", zeggen de initiatiefnemers. "De Watersnoodramp is bovendien een actueel thema: de zeespiegel rijst, soms komt er veel water via de rivieren onze kant op. Je zit hier wel midden in de delta..."

Stêene Hut

De lancering van de Audiotour was op 1 februari 2023, precies zeventig

jaar na de natuurramp die grote delen van Zuidwest-Nederland trof. Plaats van handeling van die lancering was de Stêene Hut aan de Schuringse haven, een stukje ten oosten van Numansdorp. "De Stêene Hut is een aardappelbewaarpplaats uit 1947", zegt

Een uitbreiding van het aantal Audiotour-locaties is mogelijk. Momenteel is daarover overleg gaande met historische verenigingen van plaatsen in de Hoeksche Waard die ook ernstig getroffen zijn in 1953, zoals Strijen en 's-Gravendeel.

Bogaerds: "Het gebouw staat precies in het centrum van het rampgebied. Hier, in de buurtschap Schuring, zijn 56 slachtoffers gevallen in 1953."

In de HogeZandsepolder bij Schuring, waar nauwelijks iets van de bebouwing over is, woonden landarbeiders. Ze werkten op de Ambachtshoerlijkheid Cromstrijen, een groot landbouwbedrijf van maar liefst 1400 hectare in het zuiden van de Hoeksche Waard. Bogaerds: "In Zuid-Beijerland en andere plaatsen zijn de mensen eerder gewaarschuwd voor de watervloed, maar Schuring is vergeten..." Bij de Stêene Hut is in de verte de

buitendijk te zien die zeventig jaar geleden doorbrak. "Daar – het Haringvliet en het Hollandsch Diep waren nog een open zee-arm – ontstond een gat van 1200 meter door de stormvloed", wijst Willy Spaan. "Een enorme vloedgolf stortte zich met oerkracht de polder in."

Bogaerds: "Mensen probeerden naar de Schuringsdijk te vluchten, maar velen waren volstrekt kansloos. Toch wisten er drie te ontkomen, van wie een op een houten ledikant, terwijl hun gezinsleden voor hun ogen verdronken."

Die verhalen die zijn opgenomen in de Audiotour. De Stêene Hut, waar in februari een expositie rond de Watersnoodramp te zien was, is ook een locatie van de Audiotour.

QR-code

Alle Audiotour-verhalen – veertien in totaal – zijn te horen als je op de betreffende locatie een QR-code scant. "De verhalen zijn niet langer dan twee minuten. Ze zijn ingesproken door een radiojournalist.

Via de QR-code kun je ook foto's zien van hoe het in 1953 was op die plek", zegt Willy Spaan, die de verhalen rond Zuid-Beijerland en op Tiengemeten voor haar rekening nam, terwijl Ad Bogaerds de verhalen uit Numansdorp en Schuring aanleverde.

Spaan: "Heel Tiengemeten was overstroomd. Twee broers, de gebroeders Ardon, gingen de polders in om alle bewoners te waarschuwen. Iedereen was veilig, maar zelf verdronken ze. Op Tiengemeten doe je twee locaties aan tijdens de Audiotour."

DOEN

Je kunt de Audiotour Watersnoodramp 1953 beginnen op elke gewenste locatie. Wandelend, met de fiets of met de auto ga je naar het volgende punt. Even de QR-code op het paaltje scannen en het verhaal begint. Verhalen die getuigen van de rampzalige vloed en de gevolgen. Verhalen die binnen komen.

Zie ook: www.ramp1953.nl

Nieuwendijk, dijkhuisen verwoest in 1953.

Leven met het water

Verzanding en nieuw ingedijkt land tegen de oude polders waren altijd een grote belemmering voor de scheepvaart. Toch bleven de havens rond het Haringvliet bereikbaar. Het ei van Columbus? Kanalen graven, dwars door de zandplaten en de nieuwe polders heen. Zo bleef de verbinding met de zee in stand.

Havenkanalen en het maritieme verleden

Havenkanalen waren levensaders. Eeuwenlang gebruikten schippers deze kanalen voor de aan- en afvoer van producten en personen. In en rond de havens was veel bedrijvigheid: in en uit varende vrachtschepen, veerboten en vissersschepen, overslag op de kades, scheepswerven in vol bedrijf...

Nu zijn er bruggen en dammen. Levensaders zijn de havenkanalen allang niet meer, maar parels in het landschap des te meer. Ze vertellen het verhaal over de betekenis van het water en het vervoer van en naar

de eilanden in vroeger tijden. Voor bijvoorbeeld vissers was het water een bron van inkomsten. Maar ook wel een bron van ellende en verdriet. Vissers waren lang van huis en er verdrong ook wel eens iemand...

Er was altijd veel scheepvaart op het Haringvliet en het Hollandsch Diep. En de Bernisse, tussen Voorne en Putten, was in de middeleeuwen een belangrijke scheepvaartroute.

Schepen die vanuit 'de Oost' richting Rotterdam voeren, waren verplicht te stoppen bij het eiland Tiengemeten. Daar moest de bemanning in quarantaine om er zeker van te zijn dat ze geen besmettelijke ziekte aan boord hadden opgelopen. Later is het quarantainehospitaal in oorlogstijd ingezet als munitiedepot.

Karakteristieke dorpen aan het water

Aan het water, onder andere aan het einde van de havenkanalen en aan de Bernisse, liggen karakteristieke dorpen. Ook daar vind je veel erfgoed en proef je het verleden. De erfgoedlijn Historisch Haringvliet zet vooral in op

het versterken van de herkenbaarheid van de historische dorpsstructuren en de relatie met het water.

Tips: Ontdekken

Havenkanalen – sommige zijn kilometerslang – vind je op alle drie de eilanden: Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard en Voorne-Putten. Varen met de fluiterboot kan op Putten, zie: www.opvoorneputten.nl/locaties/2347309564/fluiterboot-bernisse.

Breng eens een bezoek aan de Menheerse werf (Middelharnis) waar je het visserij- en maritieme verleden kan beleven: www.menheersewerf.nl.

Of aan Fortresse Holland, het openluchtmuseum van Hellevoetsluis: www.fortresseholland.nl.

Boeiende voorstraatsdorpen en kerkringdorpen zijn er in overvloed binnen het gebied van de erfgoedlijn. Ontdek eens zo'n dorp.

Meer over de havenkanalen op Goeree-Overflakkee vind je in de brochure 'Trek eropuit naar de havenkanalen'. Er staan onder andere aantrekkelijke wandelroutes in. De brochure is verkrijgbaar bij het VVV Inspiratiepunt in Ouddorp: www.visitgo.nl.

Erfgoedmagazine
Junior

*Leuk, varen
naar forten*

Hallo allemaal! Mijn naam is Sietse Admiraal en als juniorreporter van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet ben ik op bezoek geweest bij een uniek schip in Numansdorp, bij de Bastions in Brielle en bij De Weel in Ooltgensplaat. Lezen jullie mee?

Bij Fort Buitensluis, in Numansdorp, is een oud marinevaartuig uit de Tweede Wereldoorlog te vinden. Het vaartuig is zeer gewild, dus het is best bijzonder dat het hier in Numansdorp ligt.

Dit is het eerste polyester landingsvaartuig van de Nederlandse marine, dat 360 graden kon draaien. Het kan 21 kilometer per uur varen, dus dat is best snel. Het landingsvaartuig heeft als motor een 8 cilinder Rolls-Royce met 200 pk! Er kunnen dertig mensen meevaren.

Het landingsvaartuig wordt momenteel gerestaureerd. Daarom ligt het op de kant. Maar de bedoeling is dat met het vaartuig rondvaarten georganiseerd worden. Naar andere forten, zoals Fort Prins Frederik in Ooltgensplaat, Willemstad (een vestingstad) en Tiengemeten.

Het landingsvaartuig moest eerst schoongemaakt worden voordat de restauratie kon beginnen. Er kwamen heel veel mosselen vanaf: wel tien kruiwagens vol! Hopelijk gaat de restauratie goed en kunnen we met het landingsvaartuig andere forten bezoeken. Dat lijkt me echt heel leuk!

Ontdekken

Meer informatie: www.fortbuitensluis.nl

Erfgoedmagazine
Junior

*Brielle, ik zou er
snel eens gaan kijken*

**Sietse bestudeert
het interactief kanon.**

Deze keer ben ik ook naar Brielle geweest. Daar zijn allerlei Bastions (oude verdedigingswerken) op de wallen. Ze zijn nog allemaal bewaard gebleven! Dat lijkt misschien niet zo bijzonder, maar dat is het wel; het komt niet heel vaak voor in Nederland dat ze er allemaal nog zijn.

Er is ook een interactief kanon waar je mee kan schieten. Niet

met echte kogels natuurlijk... Als je raak schiet spuit er een fontein uit het water!

Bij drie van de Bastions kun je als ze open zijn (meestal wel) op een knop drukken en krijg je een film te zien en informatie te horen over bijvoorbeeld de Franse Tijd.

Ook is er een poort nagemaakt: een grote houten constructie. Hier kwamen de watergeuzen Brielle binnen, 450 jaar geleden. Als je door die poort loopt hoor je een grappig muziekje. Ook kun je die poort beklimmen en heb je een heel mooi uitzicht op de wallen en het water rondom het

Bastion. Daar staat IX op, dat zijn Romeinse cijfers en dat betekent 9. Ook hier is wat te zien en krijg je van alles te horen. Natuurlijk over de watergeuzen...

Brielle is zeker een bezoekje waard! Ik zou er snel eens gaan kijken!

**Meer weten? Ontdekken
Kijk op www.opvoorneputten.nl/op-stap-in/voorne-aan-zee/brielle**

Tijmen Brandt.**Familie Borsboom.****Celia Nieuwenhuizen.**

Winnaars woordzoeker

De woordzoeker in het Erfgoedmagazine Junior van 2022 leverde 179 inzendingen op. De oplossing was: Op zoek naar erfgoed.

Tijmen Brandt uit Strijen won de eerste prijs: een bezoek aan ramtorenschip De Buffel in Hellevoetsluis. De tweede prijs, een bezoek aan het eiland Tiengemeten, ging naar familie Borsboom uit Brielle.

De derde en vierde prijs was het stripboek 'Erfgoed ontdekken op Goeree-Overflakkee'. Nick de Vos uit Vierpolders en Celia Nieuwenhuizen uit Zuidland wonnen allebei een exemplaar van dit stripboek.

Quiz

In onze omgeving is veel water te vinden, met soms wel heel bijzondere namen... Waar zouden die namen vandaan komen? Waar is dat water te vinden?

Weet jij het juiste antwoord?

1. Haringvliet

- A. Het verwijst naar de haringvloot
- B. Mensen vonden het gewoon een leuke naam
- C. De haring verdween hier

2. Hollandsch Diep

- A. Diep uitgegraven kanaal door Hollanders
- B. Diepste water in de omgeving
- C. Een zeegat tussen Holland en Noord-Brabant

3. Vuile Gat

- A. Water tussen Zuid-Beijerland en Tiengemeten
- B. Het water is erg vies
- C. Een dijk brak door en al het zand kwam in het Vuile Gat

4. Bernisse

- A. Rivier tussen de eilanden Voorne en Putten
- B. Tegenwoordig een belangrijke waterweg voor de scheepvaart
- C. Kanovijver bij Heenvliet

5. Spui

- A. Fontijn in het Haringvliet
- B. Getijdenrivier die de Oude Maas en het Haringvliet verbindt
- C. Nieuwste waterweg in Zuid-Holland

6. Quackjeswater

- A. Vernoemd naar burgemeester Quack van Hellevoetsluis
- B. Er was een reigersoort die Quack heette
- C. Er leven eenden met een deftige uitstraling

Benieuwd naar de goede antwoorden?

Kijk dan op de volgende pagina.

Erfgoedmagazine Junior

Weten jullie wat een weel is?

Ik ben bij De Weel geweest in Ooltgensplaat. Mooie plek hoor, maar wat is een weel nou eigenlijk?

Een weel lijkt gewoon een bocht in een dijk maar er zit veel meer achter... Ooit was op die plek een dijkdoorbraak en hebben mensen een tweede dijk gebouwd om het gat van de dijk heen. Het kleine meertje dat dan ontstaat, noem je een weel.

Wat is er te doen en hoe ziet het eruit?

Ze hebben De Weel in Ooltgensplaat weer een beetje 'oud' gemaakt. Eerst stond er een moderne handmolen, maar nu is de historische bosmanmolen teruggeplaatst. Ook hebben ze een laadpaal voor je elektrische fiets neergezet, een informatiepaneel en een paar bankjes om lekker te gaan picknicken.

Het ziet er gewoon mooi en gezellig uit. Mensen zeggen dat er ook zeldzame of mooie vogels zitten,

zoals ijsvogels, maar die heb ik helaas niet gezien... Wel een paar zwaluwen, maar die zijn niet heel bijzonder 😊. Misschien zien jullie ze wel als jullie er naartoe gaan!

Een eindje verder zag ik nog wat moois: een steen met Tweede Hamerd erop. Dat is de naam van de kreek die daar loopt. Ik hoorde dat er nog veel meer van die stenen op Goeree-Overflakkee te vinden zijn. Want er zijn best veel krekken. Als je een beetje gaat rondkijken, zie je vast wel ergens zo'n steen.

Ontdekken

Meer informatie: www.staatsbosbeheer.nl/wat-we-doen/werk-in-uitvoering/goeree-overflakkee-rustplek-de-weel

www.visitgo.nl/nl/doe/natuur/natuurgebieden-in-het-oosten/eeuwenoude-krekensels

Stripboek 'Erfgoed ontdekken op Goeree-Overflakkee. Op stap met de Boomsma's'

2 euro korting

U betaalt €5,95 in plaats van €7,95 tegen inlevering van deze bon bij: Het VVV Inspiratiepunt in Ouddorp

Geldig tot en met 31 december 2023.

4. A - 5. B - 6. B
1. A - 2. C - 3. A
Oplossing quiz:

Havenkanalen: rechtlijnig en karakteristiek erfgoed

Sas van Dirksland. Foto: Koos Don.

Levensaders waren het. Havenkanalen hielden de dorpen bereikbaar voor de scheepvaart. De erfgoedlijn Historisch Haringvliet wil deze historische vaarverbindingen beter zichtbaar en beleefbaar maken.

Meestal lopen de havenkanalen in

een rechte lijn door de polders. In de Hoeksche Waard ontstonden hier en daar nieuwe nederzettingen langs het water. Aan het havenkanaal van Klaaswaal lagen Oudesluis, Middelsluis en Buitensluis. De twee laatste nederzettingen ontwikkelden zich tot Numansdorp. Aan de monding van het havenkanaal van Strijen ontstond Strijensas. De aandacht van

de erfgoedlijn Historisch Haringvliet is gericht op versterking van dit karakteristieke erfgoed, inclusief bijvoorbeeld kades, sluisen, jaagpaden, weeghuisjes, lichtopstanden en de dorpshavens.

Op Goeree-Overflakkee is bijvoorbeeld kort geleden een lichtopstand geplaatst bij het havenkanaal van Ooltgensplaat. Het is een replica van de lichtopstand die ooit aan de ingang van de haven stond. Daar vlakbij is het opstappunt voor het deltapontje vernieuwd. Het pontje brengt je naar Noord-Brabant en via Willemstad ook naar Numansdorp. Moet je even wachten bij de steiger in Ooltgensplaat? Dat is niet erg, want er staat nu ook een zitbank.

Tijdens de zomermaanden is bovendien het weeghuisje aan de haven van Ooltgensplaat open. Hier kun je wat drinken en eten. Ook is er toeristische informatie verkrijgbaar, onder andere van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet.

Het rijke maritieme verleden

Wandel je door de vesting van Hellevoetsluis, dan loop je in de voetsporen van zeventiende-eeuwse vlootvoogden als Piet Heyn (de Zilvervloot), Maarten Harpertsz. Tromp en Michiel de Ruyter. Zij waren kind aan huis in deze belangrijke marinehaven. Stadhouder Willem III vertrok er in 1688 met een vloot van vierhonderd schepen om de Engelse troon over te nemen.

Het ging er lang niet altijd zachtzinnig aan toe: onze 'zeehelden' waren bepaald geen lieverdjes, net zoals de roemruchte Verenigde Oost-Indische Compagnie ook schaduwkanten had.

Tegelijkertijd bleef Hellevoetsluis nog lange tijd van grote maritieme betekenis. Ook in de negentiende eeuw, de IJzeren Eeuw, die tijdens de Podwalk Hellevoetsluis tot leven komt. De kustbatterij dateert van het eind van die eeuw: met groot geschut kon men elk vijandelijk schip op afstand houden. Tussen Hellevoetsluis en het eiland Tiengemeten – verderop in het Haringvliet, de vaarweg naar Rotterdam – bestond lange tijd een speciale band. Schepen uit 'de Oost' die langs Hellevoetsluis kwamen, moesten eerst naar Tiengemeten om besmettelijke ziekten buiten de deur te houden. De quarantaine kon oplopen tot veertig dagen.

Vanaf 1805 verbleven de schepelingen

in barakken of – als ze ziek waren – in het pesthuis aan de oostpunt van Tiengemeten. De nederzetting, Karantijn geheten, bleef bestaan tot 1872. In dat jaar was de Nieuwe Waterweg klaar en voeren de schepen rechtstreeks naar Rotterdam. Karantijn kreeg een andere functie: munitiedepot van Hellevoetsluis. Maar het maritieme verleden beperkt zich zeker niet tot Hellevoetsluis en Tiengemeten. De havenkanalen speelden eveneens een rol, net zoals een scheepstimmerwerf als de Menheerse werf in Middelharnis, waar al bijna drie eeuwen schepen van de helling rollen. En niet te vergeten de Bennisse, nu een rustig riviertje in een recreatiegebied, maar ooit een route met druk scheepvaartverkeer.

Een eeuwenoude ruïne, midden in het drukke Rijnmondgebied

In ruïne Ravesteyn ga je terug naar 1572

Het klinkt tegenstrijdig, maar een ruïne moet je onderhouden om er blijvend van te kunnen genieten. Ravesteyn bij Heenvliet, een van de oudste en best bewaarde kasteelruïnes in Nederland, blijft in goede staat dankzij het werk van de Stichting Stede en Vrye Heerlykheit. "Onze belangrijkste doelen zijn de ruïne Ravesteyn in stand houden en laten zien aan het publiek", zegt Marnix Trouwborst, voorzitter van de stichting.

"Kijk", wijst bestuurslid Henk van der Linden, "normaal gesproken heeft een gebouw een dak en goten om het hemelwater af te voeren. Maar dat is hier niet het geval. Al het water komt in de ruïne terecht, dus alles wordt

vochtig. Het voegwerk gaat hard achteruit, daarom moeten we dat elke tien jaar vernieuwen."

Geen schuldige

Ravesteyn is al meer dan 450

jaar een ruïne. In 1572, vlak nadat de watergeuzen de stad Brielle veroverden op de Spanjaarden, is het kasteel in brand gestoken. "Wie het op zijn geweten heeft, weten we niet", zegt Trouwborst. "Waren het de Spanjaarden, waren het de watergeuzen? Het streekarchief heeft het nog onderzocht, maar kon het ook niet achterhalen. We kunnen dus geen schuldige aanwijzen."

Volgens Trouwborst en Van der Linden is de ruïne behouden omdat zij altijd op een particulier landgoed stond. Dat staat Ravesteyn nog altijd, midden in een prachtige Engelse landschapstuin

Marnix Trouwborst (links) en Henk van der Linden bij de ruïne.

Magisch Heenvliet.

In de 3D-animatie over de historie van de Bernisse, die in de maak is, komt ook het middeleeuwse kasteel Ravesteyn tot leven. Datzelfde geldt voor de haven, de markt en de tol van Heenvliet.

Trouwborst. "Daarnaast hebben we een aantal trouwe sponsors. Het onderhoud van de ruïne kost ons eens in de tien jaar een ton tot anderhalve ton euro. Voor de helft daarvan ontvangen we subsidie van de provincie. Nu voeren we resterende restauratiewerkzaamheden uit. Die kost 22.000 euro, geld dat beschikbaar is gesteld via de erfgoedlijn Historisch Haringvliet." Eerder is de toegangsbrug vernieuwd en zijn de toegankelijkheid en de veiligheid verbeterd door onder andere een trapleuning in de ruïnetoren en balustrades op de hoge omgang aan te brengen.

Fotogenieke plek

Trouwborst: "Wij zijn trots op onze ruïne. Niet voor niets worden hier veel trouwfoto's gemaakt. Het is een heel fotogenieke plek en een van de best bewaarde kasteelruïnes van Nederland.. We koesteren Ravesteyn en houden de ruïne graag in stand." Van der Linden knikt: "Vaak zijn mensen verrast als ze hier voor het eerst komen: een ruïne van honderden jaren oud in een groene oase, midden in het drukke Rijnmondgebied."

Zie ook: www.ruine-ravesteyn.nl.

Magisch Heenvliet. Uiteraard is Ravesteyn ook te bezichtigen op Open Monumentendag (9 september).

"De activiteiten zijn voor ons een inkomstenbron", zegt Marnix

van 5,5 hectare, maar het beheer is in 1997 overgedragen aan de Stichting Stede en Vrye Heerlykheit. De stichting telt tachtig tot negentig enthousiaste vrijwilligers.

De ruïne ligt niet op openbaar toegankelijk terrein, maar door het jaar heen zijn er verschillende mogelijkheden om een kijkje te nemen op deze bijzondere locatie. Rond Pinksteren trekt de ruïne altijd veel volk tijdens de Beeldentuin Ravesteyn. Verder is er op 1 juli een roofvogelshow, zijn er open zaterdagmiddagen in de zomer en staat de ruïne op 6, 7 en 8 oktober in het middelpunt tijdens het licht- en muziekspettakel

Roofvogelshow.

Water als strijdtoneel

Tegenwoordig verdedig je je land met gevechtsvliegtuigen, luchtdoelraketten en andere moderne wapens. Maar vroeger ging dat heel anders. Toen zette Nederland grote stukken land onder water om de vijand tegen te houden. Binnen het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet is van dat verleden nog best veel te zien.

Er waren twee stellingen op Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee en Hoeksche Waard: de Stelling van de Monden der Maas en van het Haringvliet en de Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak. Die stellingen of waterlinies kon je onder water zetten via een systeem van inlaten, sluisen en dijken. Heel handig, want door zo'n inundatiegebied konden vijandelijke troepen niet verder oprukken.

Forten, vestingen

Zeker omdat er ook nog andere verdedigingswerken stonden: forten, batterijen, redoutes en zelfs hele vestingsteden. Op Voorne is dat nog altijd goed te zien. Tussen de prachtige vestingen Hellevoetsluis en Brielle liggen de forten Noorddijk en

Penserdijk. Dat alles behoort tot de Stelling van de Monden der Maas en van het Haringvliet, die behalve Voorne ook de Kop van Goeree verdedigde.

Van de Stelling van het Hollandsch Diep en het Volkerak (ook Stelling van Willemstad genoemd) is eveneens nog veel overgebleven. Zoals Fort Prins Frederik in Ooltgensplaat met de omliggende redoutes en Fort Buitensluis in Numansdorp. Deze stelling is een onderdeel van de Zuiderwaterlinie, die loopt van Bergen op Zoom tot Grave.

Toekomst

Nu al zijn Fort Prins Frederik en Fort Buitensluis beide een bezoekje meer dan waard. Maar de komende tijd wordt het alleen nog maar boeiender. Er zijn namelijk restauraties gaande, waardoor de geschiedenis steeds meer gaat leven. Beide forten krijgen ook een nieuwe bestemming. De restauratie en herbestemming van Fort Prins Frederik en Fort Buitensluis zijn projecten van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet.

Ook in Hellevoetsluis en Brielle is van alles aan de gang om de vestingen te behouden en de beleving te vergroten. Beide vestingsteden speelden een belangrijke rol in de landsverdediging. Vanaf het midden van de negentiende

Foto: Marc Bolsius.

eeuw behoorden ze tot de Stelling van de Monden der Maas en van het Haringvliet. Tussen 1922 en 1940 waren de vestingen een onderdeel van het Zuidfront van de Vesting Holland.

Tip: DVEN

Ga eens een kijkje nemen bij één van de forten en stel je voor hoe Nederland het land ooit verdedigde tegen indringers:

www.fortbuitensluis.nl

www.goeree-overflakkee.nl/fortprinsfrederik

www.zuidhollandslandschap.nl/gebied/fort-noorddijk

www.zuidhollandslandschap.nl/gebied/fort-penserdijk

www.fronttaal.info

Reconstructie van de Noordpoort, Brielle. Foto: Evelyne Gorter.

Zuid-Hollandse en Brabantse forten met elkaar verbonden

Het officiële moment met gedeputeerden, wethouders en andere betrokkenen was op 10 maart in Ooltgensplaat.

De Zuiderwaterlinie is de oudste, langste en meest gebruikte waterlinie van Nederland. In de Alliantie Zuiderwaterlinie werken ruim veertig partners samen, zoals provincies, gemeenten, waterschappen en ondernemers om de linie beter zichtbaar en beleefbaar te maken.

Recent maakten de provincie Zuid-Holland en de gemeenten Goeree-Overflakkee en Hoeksche Waard hun ondersteuning aan de Alliantie Zuiderwaterlinie officieel bekend. Daarmee zijn de Zuid-Hollandse forten en andere verdedigingswerken herenigd met de Zuiderwaterlinie, die loopt van Bergen op Zoom tot Grave. De erfgoedlijn Historisch Haringvliet zoomt in op de Stelling van Willemstad, die de toegang tot Holland via de zeearmen moest beschermen.

“De samenwerking biedt kansen om inwoners en toeristen kennis te laten maken met verhalen en bezienswaardigheden aan beide

zijden van het Hollandsch Diep en Volkerak en sluit aan bij de ambities van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet om het erfgoed zichtbaar en beleefbaar te maken”, zegt Willy de Zoete, gedeputeerde van de provincie Zuid-Holland. “Met de aansluiting van het aantrekkelijke en goed bewaarde Zuid-Hollandse erfgoed maken we het verhaal verder compleet.”

Ook beide gemeenten zijn enthousiast over de samenwerking binnen de Alliantie Zuiderwaterlinie. Harry van Waveren, wethouder Hoeksche Waard: “De historische samenhang wordt benadrukt doordat het prachtige erfgoed van de Hoeksche Waard nu een plaats krijgt in het bredere verhaal van de Zuiderwaterlinie.”

Daan Markwat, wethouder Goeree-Overflakkee: “De aansluiting bij de Alliantie komt voor Goeree-Overflakkee op een mooi moment. De restauratie van Fort Prins Frederik is in volle gang. Door samen te werken met partners in de Zuiderwaterlinie staan we nog sterker in het zichtbaar en beleefbaar maken van onze rijke historie.”

Aandacht voor de forten

Werk in uitvoering bij Fort Buitensluis en Fort Prins Frederik, twee locaties waar het verleden steeds meer tot leven komt.

Fort Buitensluis, Numansdorp

De gevel van het hoofdgebouw is gerestaureerd en het dak is bijna klaar. Voor de ingang van het fort komt een 'plein' dat de bezoeker veel te bieden heeft, zoals een informatiezuil, routeborden, een oplaadpunt voor elektrische fietsen, een watertappunt en bankjes. Een start is gemaakt met de landschappelijke inrichting van het terrein. Dat ziet er straks weer uit zoals in de negentiende eeuw, toen het fort is gebouwd. Na de restauratie is het fort ook beter toegankelijk voor mensen met een beperking. Een aanrader is het maken van een vaartochtje met het landingsvaartuig vanaf Fort Buitensluis langs Tiengemeten, Fort Prins Frederik en Willemstad. Meer informatie:

www.fortbuitensluis.nl

Fort Buitensluis. Foto: Marc Bolsius.

Fort Prins Frederik, Ooltgensplaat

De geschutstoren is gerestaureerd en de toegangspoort en balkons zijn teruggebracht. Nu is de restauratie van andere delen van het fort in volle gang: de poterne (toegangspoort), remises, geschutstelpplaatsen, bomvrije bergplaatsen en de telegrafiestapel. Eind oktober moet het werk gereed zijn. Deze zomer is er meer bekend over de herbestemming van Fort Prins Frederik.

Op de Brielse wallen valt altijd wel wat te klussen

Wandelend over de Brielse vestingwerken kom je van alles tegen: bastions, kanonnen, kazematten, opslagplaatsen voor kruit... Echt een historische belevenis. Dat alles er zo netjes bij staat, is grotendeels te danken aan de vrijwilligers van de werkgroep Kanonnen en Affuiten. "Wij zijn trots op de vesting. Die willen we zo aantrekkelijk mogelijk maken en houden voor bezoekers", zegt Koos Steentjes.

De werkgroep Kanonnen en Affuiten bestaat uit elf vrijwilligers. Op één na zijn ze met pensioen. Steentjes: "We bestaan tien jaar, in 2013 zijn we begonnen. De werkgroep is voortgekomen uit het

Zakkendragersgilde. De zakkendragers herbouwden het zakkendragershuisje en maakten een wastrap, en daarmee was het werk voltooid. Toen klopte raadslid Peter Kroone bij ons aan. 'Zullen we wat aan de wallen gaan doen? Het ziet er niet uit', zei hij."

Diverse zakkendragers en andere klussers reageerden positief op de vraag van Kroone, die zichzelf ook meteen als vrijwilliger aanmeldde. Zo ontstond de werkgroep Kanonnen en Affuiten. "De gemeente was direct positief", zegt Steentjes. "Wij krijgen jaarlijks een budget om de werkzaamheden te kunnen uitvoeren."

Altijd wat te doen

"We zijn begonnen met het opknappen van de affuiten. Dat was hard nodig, want er was veel achterstallig onderhoud. Tja, dat spul staat altijd buiten hè... Toen

Vrijwilligers van de werkgroep Kanonnen en Affuiten. Foto: Marjan Bohemen-Vrijvogel.

Werken aan Bastion V.
Foto: Picasa.

we bezig waren, zagen we dat de bunkertjes en kazematten er niet al te best bijstonden. Dus gingen we ook losse stenen weghakken, pleisterwerk herstellen, vastgeroeste deuren losmaken... En houten trappen opknappen, de afrastering voor de schapen bijhouden... We hebben het kruithuis onder handen genomen en de draaibrug daar weer draaibaar gemaakt. De poort naar het oude zwembad in de vest is gerestaureerd en voorzien van historische foto's. Ach, als je een rondje over de wallen maakt, zie je altijd wel dingen die niet in orde zijn. We werken twee dagen in de week, en er blijft altijd wat te doen."

Verspreid over de vestingwerken heeft de werkgroep zesentwintig kanonnen in onderhoud. Koos Steentjes: "Ze zijn

over de inname van de stad door de watergeuzen in dat jaar.

Deze beleefpunten zijn de hele zomer geopend van ongeveer 10.00 uur tot ongeveer 18.00 uur. En wie zorgt ervoor dat de deuren en vensters elke dag weer open staan? Natuurlijk de vrijwilligers van de werkgroep Kanonnen en Affuiten, samen met enkele stadsgidsen.

Steejtjes: "Het is bijzonder leuk om aan de wallen te klussen. Een echte hobby. We krijgen veel positieve reacties. En de gemeente is ook heel blij, want die wil elk Bastion beleefbaar maken. Niet voor niets heeft de hele werkgroep de gemeentelijke erpenning ontvangen."

Zie ook: <https://www.levedevestingbrielle.nl/werkgroep-kanonnen-en-affuiten/>

vanaf de buitenzijde beter zichtbaar gemaakt door ze op babettes – onderstellen – te plaatsen. Ook hebben we het kanon in de hal van Historisch Museum Den Briel voorzien van touwen, zoals vroeger op de verschansing van een schip."

Open Bastions

Op Bastion V is mede dankzij de inspanningen van de werkgroep Kanonnen en Affuiten een expositie over de Franse tijd gerealiseerd. In het kruitmagazijn, tussen Bastion VI en VII, is te zien hoe het maken van kruit in zijn werk ging, en het vullen van de musketten met dit kruit. Op Bastion IX is nog meer historie op te snuiven. Hier, vlak bij de reconstructie van de Noordpoort, staat een maquette van Brielle in 1572 en klinken verhalen

Winnaar Erfgoedparel 2022

De gemeente Brielle won in 2022 de publiekprijs van de Erfgoedparel met de restauratie en herbestemming van het kruitmagazijn op de Brielse vesting. Een groot deel van de eer gaat naar de werkgroep Kanonnen en Affuiten, die de handen flink uit de mouwen stak om het kruitmagazijn beleefbaar te maken. De Erfgoedparel, een tweejaarlijkse prijs voor vrijwilligers die zich inzetten voor het erfgoed, is een initiatief van Erfgoedhuis Zuid-Holland en mede mogelijk gemaakt door de provincie Zuid-Holland.

Uitreiking Erfgoedparel.

Agenda

Goeree-Overflakkee

24 juni

Solaes Midzomerfestival, Sommelsdijk

1 juli

Oeltgendag, Ooltgensplaat

9 september

Open Monumentendag
(thema 'Levend erfgoed')

Oktober

Maand van de Geschiedenis (thema 'Eureka!')

27-30 december

Kersttramritten, RTM-museum, Ouddorp

Hoeksche Waard

9 en 10 september

Open Monumentendagen
(thema 'Levend erfgoed')

16 september

Wandelfeest Hoeksche Waard

Oktober

Maand van de Geschiedenis (thema 'Eureka!')

Tot en met 29 oktober

Expositie 'Van haakmust tot bouwhelm, Hoeksche Waardse vrouwen toen en nu', Museum Hoeksche Waard, Heinenoord

Tot en met 31 oktober

Rien Poortvliet Museum, Tiengemeten

Voorne-Putten

8 juli tot 10 september

Expositie 'Geervliet in 1672, het Rampjaar', Museum Stadhuis Geervliet

18-20 augustus

Vestingdagen, Hellevoetsluis

9 september

Open Monumentendagen
(thema 'Levend erfgoed')

Oktober

Maand van de Geschiedenis (thema 'Eureka!')

5-7 oktober

Magisch Heenvliet, ruïne Ravesteyn

22

Doen en ontdekken

Doen en ontdekken

Er valt heel wat te doen en te ontdekken in het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet. Het mooie is dat je in veel gevallen gratis kunt genieten van het erfgoed. Dat is wel zo prettig in deze dure tijden. Ga bijvoorbeeld eens naar...

Goeree-Overflakkee

Romeinse zuil, Goedereede Touchscreentafel, Ouddorp

Aan de Oostdijkseweg in Goedereede, uitkijkend over de plek waar ooit een Romeinse nederzetting was, hoor je van alles over deze periode door een knop in te drukken op de informatie-meerpaal.

Romeinse zuil.

De Romeinse geschiedenis van de Kop van Goeree herleeft ook op de touchscreentafel in Museum Ouddorp. Informatie over andere historische locaties rond Ouddorp, foto's en spelletjes maken het plaatje compleet.

Meer informatie: www.visitgo.nl/nl/doe/eilandhistorie/musea/1685985038/ouddorps-raad-en-polderhuis.

Menheerse werf, Middelharnis

Beleef het visserijverleden van Middelharnis op deze historische scheepswerf. Met het gerestaureerde RTM-fiets- en voetveer Anna Jacoba kun je gratis van de werf naar Middelharnis-Havenhoofd varen, en weer terug. Meer informatie, ook over de vaartijden: www.menheersewerf.nl.

Landschapstentoonstelling, Battenoord

Wandelend door het landschap hoor je de indrukwekkende verhalen van elf ooggetuigen van de Watersnoodramp. In en rond Battenoord verdronken 55 mensen in 1953. **Zie: www.visitgo.nl/nl/locatieoverzicht/329487895/landschapstentoonstelling-ooggetuigen-van-de-watersnoodramp**.

Fort Prins Frederik, Ooltgensplaat

Leer deze historische locatie kennen en maak het nog spannender met een puzzeltocht door het fort. De puzzeltocht is gratis verkrijgbaar bij onder andere het VVV Inspiratiepunt in Ouddorp. **Zie: www.visitgo.nl/routes-overzicht/483615163/fort-prins-frederikroute**.

Puzzeltocht
Fort Prins
Frederik.

Podwalk, Oude-Tonge

Oude-Tonge is zwaar getroffen op 1 februari 1953. Hoe zwaar? Dat is te horen tijdens de Podwalk door het dorp. De verhalen van de overlevenden brengen de geschiedenis tot leven. Meer informatie: www.ntr.nl/site/tekst/Het+water+komt+-+podwalks/131.

Hoeksche Waard

Fort Buitensluis, Numansdorp

Ontdek de historische schat aan het Haringvliet: Fort Buitensluis met rondleidingen en varen 'Langs de erfgoedlijn' tijdens de open dagen: elk tweede weekend in juni tot en met september. Meer info: www.fortbuitensluis.nl.

Beleef het buitenleven!

Ervaar de natuur, de krekens en de dijken van de Hoeksche Waard per kano, op de fiets of wandelend: www.visithw.nl/nl/ontdek/gezond-buitenleven.

Dorpen met historie

Ontdek de historische dorpen aan de zuidkant van de Hoeksche Waard – zoals Numansdorp, Klaaswaal, Zuid-Beijerland en Nieuwendijk –, die door eeuwenoude dijken met elkaar zijn verbonden. Meer informatie: www.visithw.nl/nl/ontdek/historische-dorpen/de-zuidkant.

Lichtopstand Strijensas

De vuurtoren van Strijensas, ofwel de lichtopstand aan het Hollands Diep. Het licht is al jaren gedoofd maar de toren is mooi gerestaureerd. Loop ook even naar de bebouwing van Strijensas met het kenmerkende Oudhollandse bruggetje.

Tiengemeten

Trek eropuit naar het eiland Tiengemeten, dat bol staat van natuur, erfgoed, musea en avontuur. Meer informatie: www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/tiengemeten/tickets-en-tijden.

Voorne aan Zee

Vuurtoren, Hellevoetsluis

De vuurtoren, gebouwd in 1822, is tussen mei en september elke laatste zondag van de maand geopend, en ook op Open Monumentendag. Bij de toren staat een replica van het Oliehuisje.

Droogdok Jan Blanken, Hellevoetsluis

Ontdek het meer dan twee eeuwen oude droogdok, dat nog dagelijks wordt gebruikt voor het onderhouden en repareren van schepen. Hoor de mooiste verhalen, interessante weetjes en af en toe een verrassende anekdote. Ga je met een rondleider op pad, dan leer je het Droogdok pas écht kennen! De rondleidingen zijn geschikt voor jong en oud. (helaas niet rolstoeltoegankelijk). Voor reserveringen: 0181-310197.

Meer informatie:

www.opvoorneputten.nl/locaties/1978499471/droogdok-jan-blanken.

Verdedigingswerken, Hellevoetsluis

Hellevoetsluis groeide uit tot een belangrijke marinehaven met unieke verdedigingswerken. Dit rijke militaire erfgoed is te bezoeken. Tussen april en oktober organiseert de Stichting Verdedigingswerken Hellevoetsluis onder andere rondleidingen, speurtochten en Bunker Escapes. Zie voor de data: www.fronttaal.info/c-5743432/activiteiten.

Podwalk, Hellevoetsluis

Stap in de IJzeren Eeuw (de negentiende eeuw) en wandel de Podwalk Hellevoetsluis, een mooie wandeling en podcast in één. Beleef de tijd dat Hellevoetsluis een oorlogs- en marinehaven was en een belangrijke rol speelde in de Nederlandse geschiedenis. Tijdens de Podwalk ervaar je het bijzondere maritieme verleden via

geluidsfragmenten op 26 locaties in de vesting. Stuk voor stuk locaties met unieke overblijfselen, zoals het Droogdok Jan Blanken, de haven, het Tromphuis, de Affuitenloods en de kustbatterij. Je ziet ze én krijgt het historische verhaal erbij.

Meer informatie:

www.opvoorneputten.nl/op-stap-in-voorne-aan-zee/hellevoetsluis.

Nissewaard

Uitkijktoren Beningerslikken, Zuidland

Het bijna 300 hectare grote natuurgebied Beningerslikken biedt rust en ruimte aan allerlei vogels. Ook is het een heerlijk wandelgebied. Vanaf de uitkijktoren heb je een prachtig uitzicht over de wijde omgeving.

Zie: www.opvoorneputten.nl/op-stap-in/nissewaard/natuur.

Museum Stadhuis Geervliet

In het oude stadhuis van Geervliet vind je de Oudheidkamer, een klein museum met een mooie collectie gebruiksvoorwerpen en archeologische vondsten. Tot 10 september 2023 is er bovendien de expositie 'Geervliet in 1672 het Rampjaar' te zien. Meer informatie: www.oudgeervliet.nl.

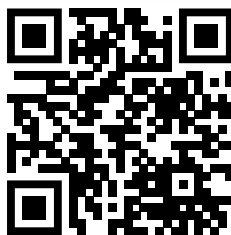

Meer weten?

**Eilandmarketing
Goeree-Overflakkee**

**Natuurlijk.
Hoeksche Waard**

**Marketing
OP Voorne-Putten**

Dit magazine is mede mogelijk gemaakt door:

